

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду
(Справи про банкрутство)

**Рішення, внесені до ЄДРСР,
за період з 01.10.2023 до 31.10.2023**

Про обов'язок податкового органу в разі звернення із заявою з грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство або неплатоспроможність сплатити судовий збір на підставі підпункту 10 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір»

Під час касаційного перегляду у цій справі СП КГС ВС вирішувалось питання правильності застосування господарськими судами попередніх інстанцій приписів пункту 27 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у процесі розгляду заяви податкового органу про визнання його кредиторських вимог.

СП КГС ВС дійшла висновку, що подання позову про стягнення податкового боргу та подання кредитором заяви з кредиторськими вимогами є різними способами захисту порушених прав.

Водночас Законом України «Про судовий збір» окремо встановлено ставки судового збору за подання позовних вимог у позовному провадженні (підпункт 1 пункту 2 частини другої статті 4) та за подання заяви кредиторів, які звертаються з грошовими вимогами до боржника після оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), а також після повідомлення про визнання боржника банкрутом (підпункт 10 пункту 2 частини другої статті 4).

Ставки судового збору щодо сплати судового збору за подання до господарського суду позовної заяви майнового характеру та за подання до господарського суду заяви кредиторів, які звертаються з грошовими вимогами до боржника в межах провадження у справі про банкрутство, є різними.

Отже, законодавець розділяє поняття «заява кредитора з грошовими вимогами у справі про банкрутство» та «позовна заява майнового характеру», як і розділяє розміри ставок за подання цих заяв до господарського суду.

При цьому ставка судового збору за подання заяви кредитора передбачена у фіксованому розмірі, а ставка судового збору за подання позовної заяви майнового характеру – у відсотковому співвідношенні до ціни позову.

СП КГС ВС зауважила, що належними способами захисту для стягнення боргу з боржника є наказне чи позовне провадження, тоді як заява про визнання кредитором є заявою, що має наслідком визнання чи відхилення грошових вимог до боржника, а не стягнення з боржника заборгованості. Ухвала про визнання вимог кредитора не є підставою для видачі судового наказу та подальшого стягнення боргу у виконавчому провадженні.

Заява кредитора з грошовими вимогами до боржника має іншу правову природу. Наслідком задоволення позовної заяви є видача виконавчого документа та стягнення заборгованості у порядку примусового виконання судового рішення, в той час як наслідком задоволення судом заяви кредитора є лише визнання кредиторських вимог до боржника у справі про банкрутство або неплатоспроможність.

Тож, оскільки положення статті 4 Закону України «Про судовий збір» розділяють ставки судового збору за подання позовної заяви та заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника, такі заяви не можуть вважатися тотожними, а пункт 27 частини першої статті 5 зазначеного Закону не застосовується до заяви податкового органу з грошовими вимогами до боржника.

Отже, податковий орган, звертаючись із заявою з грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство або неплатоспроможність, сплачує судовий збір на підставі підпункту 10 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір».

З огляду на викладені в цій постанові висновки СП КГС ВС вирішила відступити від протилежних позицій ВС, висловлених в ухвалах від 06.02.2023 у справі № 910/15023/21 та від 25.04.2023 у справі № 910/6970/22, відповідно до змісту яких КГС ВС відкрив касаційне провадження без сплати судового збору, а також від правових висновків ВС, сформульованих в ухвалах від 12.01.2023 у справі № 922/4359/19 та від 26.01.2023 у справі № 922/2654/21, про те, що на податковий орган не поширюється передбачена пунктом 27 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» пільга щодо сплати судового збору, оскільки він не є ініціюючим кредитором у справі та не оскаржує судове рішення, постановлене за результатами розгляду власне заяви податкового органу з грошовими вимогами до боржника.

Зважаючи на наведене, СП КГС ВС задовольнила касаційну скаргу, скасувала оскаржувану постанову апеляційного господарського суду, а ухвалу суду першої інстанції залишила в силі.

Про наслідки розгляду позовної заяви про звернення стягнення на предмет іпотеки боржника, який перебуває у процедурі банкрутства

СП КГС ВС виходила з того, що майнові вимоги кредиторів у розумінні статті 1 КУЗПБ не тотожні позовним майновим вимогам (предмет позову) до боржника, які підлягають розгляду в порядку статті 7 КУЗПБ, і суд не може на власний розсуд трансформувати позовні вимоги у вимоги до кредиторів, що подаються відповідно до статті 45 КУЗПБ.

У цьому разі вимоги НБУ до боржника у справі № 910/4961/18 є забезпеченими на підставі укладеного між НБУ, ПАТ «Банк «Фінанси та кредит» і ПрАТ «Готель «Салют» договору іпотеки.

За змістом положень частини шостої статті 41 КУЗПБ задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.

Звернення стягнення на майно боржника за вимогами, на які не поширюється дія мораторію, здійснюється виключно за ухвалою господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство (частина п'ята статті 41 КУЗПБ).

Тобто правомірними можна вважати ті дії щодо звернення стягнення на майно боржника, які будуть здійснені в межах провадження у справі про банкрутство.

Відповідно, не можна вважати правомірними дії державного виконавця щодо звернення стягнення на предмет іпотеки боржника, який перебуває у процедурі банкрутства, на підставі лише положень Закону України «Про виконавче провадження», без врахування процедур і положень КУзПБ, норми якого мають пріоритет у застосуванні при розгляді справ про банкрутство щодо інших законодавчих актів України.

Тож, зважаючи на відсутність нормативного врегулювання співвідношення процедур виконавчого провадження та процедур банкрутства, а також на мету та цілі КУзПБ, такими, що відповідають положенням чинного законодавства України, можна вважати лише ті дії державного виконавця щодо звернення стягнення на майно боржника, які були дозволені (санкціоновані) судовим рішенням (ухвалою суду) в межах справи про банкрутство.

Водночас згідно з висновками про застосування норм права, які викладені у постанові СП КГС ВС від 22.09.2021 у справі № 905/1923/15, після спливу 170 днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації, задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, має здійснюватися за ухвалою суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, постановленою господарським судом за результатом розгляду заяви кредитора, вимоги якого є забезпеченими.

Позовні вимоги НБУ у цій справі спрямовані на задоволення вимог, які забезпечені іпотекою, у спосіб реалізації предмета іпотеки шляхом продажу на прилюдних торгах у межах процедури виконавчого провадження, передбаченої Законом України «Про виконавче провадження».

З огляду на наведене СП КГС ВС дійшла висновку, що позов у цій справі не є за своєю суттю отриманням згоди на реалізацію майна боржника у порядку положень частини п'ятої статті 41 КУзПБ, а тому задоволення такого позову матиме наслідком недотримання положень частини шостої статті 41 КУзПБ, згідно з якими задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.

СП КГС ВС також зауважила, що оскільки у постанові СП КГС ВС від 23.09.2021 у справі № 904/4455/19 вказано, що вимога щодо закриття позовного провадження повністю, або в частині заявлених кредитором вимог після постановлення господарським судом ухвали за результатами розгляду кредиторських вимог, які мають тотожний суб'єктний склад, предмет і підстави позову відбувається після набрання законної сили ухвали суду за результатами розгляду конкурсних вимог такого позивача та ураховуючи, що вимоги НБУ до боржника у справі № 910/4961/18 є забезпеченими (тобто неконкурсними) на підставі договору іпотеки, то на ці відносини не поширюються висновки про застосування норм права, які викладені у зазначеній постанові від 23.09.2021 у справі № 904/4455/19.

Водночас СП КГС ВС відступила від висновків про застосування норм права, викладених у постанові ВС від 11.06.2020 у справі № 917/1369/17, щодо можливості задоволення позову про звернення стягнення на предмет іпотеки за умови, що стосовно іпотекодержателя відкрито провадження у справі про банкрутство.

Отже, СП КГС ВС касаційну скаргу НБУ залишила без задоволення, а оскаржувану постанову апеляційного господарського суду – без змін.

Про розмір грошових вимог кредитора до майнового поручителя, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство, та про врахування курсової різниці під час розгляду таких кредиторських вимог

СП КГС ВС зауважила, що правильне вирішення спору у справі № 910/23952/15 передбачає необхідність уточнення висновку, викладеного в постанові ВС від 04.02.2021 у справі № 904/1360/19, щодо застосування положень статті 45 КУЗПБ, статті 23 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство) у взаємозв'язку з положеннями статей 572, 575, 589 ЦК України, статей 7, 11, 17, 18 Закону України «Про іпотеку» та статей 12, 19, 28 Закону України «Про заставу» у справах про банкрутство боржника – майнового поручителя, що не є боржником за основним зобов'язанням, в частині того, чи має розмір вимог банку до майнового поручителя (щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство) відповідати розміру грошових вимог (визнаних судом) кредитора (банку) до основного боржника (щодо якого порушено провадження у справі про банкрутство) та чи є економічні втрати кредитора, спричинені інфляцією та коливанням валютних курсів, грошовими вимогами, які підлягають включенню до реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство іпотекодавця – майнового поручителя, за умови, якщо розмір вимог того ж кредитора до боржника за основним зобов'язанням вже визначено судом у справі про банкрутство такого боржника за основним зобов'язанням.

Отже, у цій справі СП КГС ВС, зважаючи на значення процедури розпорядження майном боржника та її завершення як однієї з визначених КУЗПБ судових процедур, які застосовуються щодо боржника – юридичної особи, дійшла таких висновків про застосування норм права.

Абзац третій частини другої статті 23 Закону про банкрутство та абзац четвертий частини другої статті 45 КУЗПБ містять аналогічні вимоги щодо визначення складу та розміру грошових вимог кредиторів у національній валюті за курсом, встановленим НБУ на дату подання кредитором заяви з грошовими вимогами до боржника.

Зазначене визначення грошових вимог є загальним для усіх кредиторів, вимоги яких виникли за зобов'язаннями, в яких сума зобов'язання виражена в іноземній валюті.

Така вимога повинна виконуватися кредиторами незалежно від того, чи такі кредиторські вимоги виникли з основного чи з додаткового (акцесорного) зобов'язання.

Визначення розміру кредиторських вимог за забезпеченим зобов'язанням та, відповідно, вимог забезпеченого кредитора, які включаються до реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство, має здійснюватися з урахуванням положень законодавства, яке регулює забезпечення зобов'язань, зокрема статей 572, 575, 589 ЦК України, законів України «Про заставу», «Про іпотеку».

Тлумачення абзацу третього частини другої статті 45 КУзПБ у взаємозв'язку з положеннями статей 572, 575, 589 ЦК України, статей 7, 11, 17, 18 Закону України «Про іпотеку» та статей 12, 19, 28 Закону України «Про заставу» свідчить, що вимоги забезпеченого кредитора, якщо інше не обумовлено договором застави (іпотеки) та немає заяви такого кредитора про повну чи часткову відмову від забезпечення, до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні, є забезпеченими в цілому незалежно від облікової оцінки заставного (іпотечного) майна визначеної сторонами в договорі застави (іпотеки).

Іпотека має похідну (акцесорну, додаткову) до основного зобов'язання правову природу і не може існувати як самостійний правочин за відсутності укладеного основного правочину, виконання зобов'язань за яким забезпечується відповідним майном.

З огляду на похідний (акцесорний) характер виникнення зобов'язання господарські суди, визначаючи розмір кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця (заставодавця), за наявності провадження у справі про банкрутство основного боржника, зобов'язані враховувати розмір кредиторських вимог, визнаних у такій справі про банкрутство основного боржника під час встановлення та визначення розміру кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця.

Така вимога зумовлена тим, що розмір зобов'язання майнового поручителя визначається виходячи із дійсних на відповідний момент зобов'язань боржника (позичальника), які існують за основним зобов'язанням (кредитним договором), з урахуванням обсягу забезпечення за умовами забезпечувального договору, що, в свою чергу, зумовлює висновок про те, що розмір пред'явлених кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця не може бути більшим за розмір кредиторських вимог, пред'явлених до боржника за основним зобов'язанням.

Коливання курсу валют, яке призвело до курсової різниці у розмірі сум кредиторських вимог до основного боржника та кредитора, незалежно від валюти, якою сторони договору погодили здійснювати погашення заборгованості за зобов'язанням, не можна розцінювати як підставу для визначення за акцесорним зобов'язанням іншого розміру кредиторських вимог, ніж були визнані господарським судом з подальшим зазначенням у судовому рішенні розміру зобов'язання у гривні під час розгляду кредиторських вимог в процедурах банкрутства основного боржника.

Ураховуючи викладене, СП КГС ВС частково задовольнила касаційну скаргу та частково скасувала оскаржувані судові рішення щодо визнання вимог АТ «Укрексімбанк» на суму 1 902 437 981,08 грн. У цій частині вона прийняла нове рішення, яким частково задовольнила заяву банку з кредиторськими вимогами до боржника, визнала ці вимоги в розмірі 830 179 698,80 грн, зобов'язала ліквідатора включити зазначені вимоги до реєстру вимог кредиторів окремо як забезпечені заставою майна, а судовий збір у розмірі 2 436,00 грн – до першої черги реєстру вимог кредиторів. У решті заяву АТ «Укрексімбанк» з кредиторськими вимогами СП КГС ВС відхилила.

Про застосування положень пункту 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУЗПБ у вирішенні судом питання про відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора, якщо вимоги кредитора (кредиторів) не задоволені внаслідок збройної агресії проти України

У цьому разі спірним було питання щодо наявності підстав для відкриття справи у зв'язку із їх запереченням Боржником внаслідок стверджуваного ним спору про право між сторонами через незгоду з визначеними у заяві про відкриття провадження у справі про його банкрутство сумою та складом грошових вимог.

При цьому КГС ВС зазначив, що, передаючи справу на розгляд суду першої інстанції, апеляційний суд не взяв до уваги заявлені та встановлені у цій справі обставини щодо перебування всього майна Боржника (всіх його виробничих потужностей) у місті Луганську, а у зв'язку з цими обставинами не врахував і ті законодавчі перешкоди / заборони для відкриття провадження у справі про банкрутство ПрАТ «Сталь», які стануть чинними, а тому підлягатимуть врахуванню при новому розгляді цієї справи місцевим судом з огляду на дату ухвалення апеляційним судом відповідної постанови – 25.07.2023.

Так, розділ «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ було доповнено пунктом 1-6 згідно із Законом України від 13.07.2023 № 3249-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану», що набрав чинності з 29.07.2023.

Цим пунктом, зокрема, встановлено, що тимчасово, під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24.02.2022 № 2102-ІХ, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування господарський суд відмовляє у відкритті провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора, якщо боржник до проведення підготовчого засідання доведе господарському суду, що він внесений до електронного реєстру учасників відбору та виконавців державних контрактів (договорів) та має діючий контракт з державними замовниками у сфері оборони або вимоги кредитора (кредиторів), не задоволені внаслідок збройної агресії проти України, у тому числі через перебування єдиного майнового комплексу боржника на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих рф територіях відповідно до переліку, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій.

КГС ВС дійшов висновку, що у вирішенні питання про відкриття провадження у справі про банкрутство Боржника пріоритетним (порівняно з питанням щодо обґрунтованості заявлених Кредитором грошових вимог до нього та визначення їх розміру) є дотримання законодавчих обмежень / заборон на відкриття провадження у справі про банкрутство Боржника, які є чинними на дату розгляду та вирішення судом відповідного питання.

У цьому висновку щодо застосування зазначених положень пункту 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ КГС ВС виходив з того, що попри набрання чинності лише з 29.07.2023 внесених до КУзПБ відповідних змін, положення пункту 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ мають ретроспективну дію, поширюючись на всі передбачені цією нормою правовідносини та випадки стосовно відкриття провадження у справі про банкрутство.

Тобто норма пункту 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ є окремим застереженням стосовно порядку та календарного періоду застосування цієї норми щодо поширення цієї норми на правовідносини в часі.

Тому заборона за пунктом 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУЗПБ поширюється і на ті правовідносини та випадки, що мали місце до набрання чинності з 29.07.2023 відповідною нормою, оскільки передбачені цією нормою обставини / події (початок збройної агресії проти України, перебування єдиного майнового комплексу боржника на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих рф територіях відповідно до визначеного законом переліку тощо), як причини, за яких вимоги кредитора (кредиторів) не могли бути задоволені боржником, мали місце до моменту врегулювання цих правовідносин відповідним законом з 29.07.2023.

З огляду на викладене апеляційний суд, передаючи справу на розгляд суду першої інстанції, мав зазначити, що цьому суду належить врахувати, дослідити та оцінити обставини перебування всього майна Боржника (його виробничих потужностей, зокрема і тих, що перебувають під обтяженням) на тимчасово окупованих рф територіях відповідно до визначеного законом переліку та / або тих, на яких ведуться (велися) бойові дії, та при вирішенні питання про відкриття провадження у справі про банкрутство Боржника насамперед врахувати та виходити із відповідних чинних законодавчих обмежень / заборон на відкриття провадження у справі про банкрутство Боржника, що були запроваджені з 29.07.2023 та передбачені пунктом 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУЗПБ.

КГС ВС зауважив, що висновки та мотиви апеляційного суду в оскаржуваній постанові сформульовані без застосування норм закону, які підлягають застосуванню з огляду на висновок про передачу цієї справи на розгляд суду першої інстанції, що, однак, не призвело до неправильного вирішення справи апеляційним судом та не призвело до прийняття ним неправильного рішення.

Отже, КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувану постанову суду апеляційної інстанції – без змін.

Про залучення нових (поточних) кредиторів при внесенні змін до плану санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство

Як на одну з підстав касаційного оскарження у цій справі скаржники послались на те, що в змінах до вже затвердженого плану санації не передбачено участі інших кредиторів, крім тих, участь яких вже була затверджена планом санації боржника, що свідчить про відсутність балансу та наявність переваг у одних кредиторів (зобов'язання перед якими виникли після затвердження плану санації) порівняно з тими кредиторами, перелік яких був затверджений у плані санації.

Щодо цих доводів скаржників КГС ВС зазначив, зокрема, таке.

Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство не є судовою процедурою в розумінні статті 6 КУзПБ, тому не можна ототожнювати таку процедуру із судовою санацією, передбаченою розділом III КУзПБ, а також слід враховувати, що така процедура хоч і передбачає участь суду, однак є орієнтованою на збереження платоспроможності боржника в межах добровільного (договірного) виконання боржником взятих на себе зобов'язань перед кредиторами, а не за рахунок примусу за участі держави, що повинно забезпечувати пропорційність та баланс інтересів не лише кредиторів, але й боржника.

На відміну від ліквідаційної процедури як судової процедури, передбаченої статтею 6 та унормованої розділом IV КУзПБ, санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство не передбачає наслідків, визначених частиною першою статті 59 КУзПБ, зокрема не передбачає, що строк виконання всіх грошових зобов'язань банкрута вважається таким, що настав.

Водночас аналіз змісту статті 5 КУзПБ свідчить про те, що частиною другою зазначеної статті прямо передбачено можливість поділу кредиторів, які беруть участь у санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство, на категорії залежно від виду вимог та наявності (відсутності) забезпечення вимог таких кредиторів, а також передбачено можливість визначити різні умови задоволення вимог для кредиторів різних категорій.

КГС ВС також звернув увагу на те, що статтею 5 КУзПБ унормовано, що розміри, порядок і строки погашення вимог кредиторів, які беруть участь у санації, визначаються у плані санації (частина друга цієї статті), а також до плану санації не включаються вимоги першої та другої черг задоволення вимог кредиторів, визначених цим Кодексом (абзац третій частини третьої зазначеної статті).

Отже, аналіз змісту статті 5 КУзПБ свідчить, що її положеннями не передбачено обов'язку боржника включати до вже затвердженого плану санації боржника (у разі виникнення необхідності внесення змін до плану санації) до відкриття провадження у справі про банкрутство нових (поточних) кредиторів.

Водночас статтею 5 КУзПБ прямо визначено коло осіб, на яких поширюється затверджений судом план санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство, а відтак, і коло осіб, на яких можуть поширюватися подальші зміни до плану санації.

Тож внесення змін до плану санації боржника у цій справі до відкриття провадження у справі про банкрутство з урахуванням вимог кредиторів, строк виконання зобов'язань перед якими вже настав на момент затвердження плану санації, без урахування вимог кредиторів, які виникли після затвердження плану санації, не суперечить положенням статті 5 КУзПБ.

Крім того, включення нових кредиторів свідчитиме не про внесення змін до плану санації в окремих його частинах щодо вже наявних кредиторів, а про фактичне прийняття нового плану санації, оскільки включення нових кредиторів матиме наслідком перегляд усіх істотних умов плану санації, визначених частинами другою, третьою статті 5 КУзПБ, а не окремих його частин.

При цьому включення нових кредиторів та прийняття за наслідками розгляду нових вимог кредиторів рішення про затвердження іншої редакції плану санації положеннями статті 5 КУзПБ також прямо не передбачено.

Відхиливши наведені та інші доводи скаржників, КГС ВС дійшов висновку про законність та обґрунтованість судових рішень попередніх інстанцій, у зв'язку із чим залишив касаційні скарги без задоволення, а оскаржувані ухвалу та постанову – без змін.

